परीक्षिन्नाटकचक्रम् ... ९

卐

॥ स्वप्नानिरुद्धम् ॥

卐

रचयिता
पंडित ओगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्. ए.

परीक्षिन्नाटकचक्रम् ... ९

卐

॥ स्वप्नानिरुद्धम् ॥

卐

रचयिता
पंडित ओगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्. ए.

प्रकाशक: --

ओगेटि अच्युतराम शास्त्री, एम्.ए.

■

पुस्तक प्राप्तिस्थलम् :--

पं. ओगेटि परीक्षित शर्मा, एम्.ए.
जि ७, शिवकीर्ति, घोरपडी,
पुणे ४११ ००१.
महाराष्ट्र (भारत)

■

सर्वाधिकाराः :--

प्रकाशकायत्ताः

■

मुद्रकः :--

मे. शंकरराव राजहंस आणि कंपनी
२०३८, जान महंमद स्ट्रीट, पुणे ४११ ००१.
महाराष्ट्र (भारत)

।। स्वप्नानिरुद्धम् ।।

स्वप्नानिरुद्ध मधुराधर दंशनेन ।
तेजोविराजित मनोभव वैभवेन ।
माकीय भव्य विषय प्रविचेष्टितोषा ।
त्रैगुण लोकमनिशं महसा पुनातु ।।

नान्द्यन्ते

सूत्रधारः — आर्ये यद्यवसित नेपथ्यालङ्कारा इतः आगम्यताम् ।

नटी — आर्य ! नेपथ्याऽलङ्कारः चरमालङ्करण दशायां विद्यते किञ्चित् कालं निरीक्षस्व समागच्छेय्यम् ।

सूत्रधारः — (उच्चैः) विलम्बः संजातः हञ्जे । (आत्मगतम्) स्त्रियः न केवलं मन्दयानाः किन्तु मन्द कार्यकरण्यश्चाऽपि ।

नटी — (ससंभ्रमं प्रविश्य) आर्यपुत्र इयमस्मि । नेपथ्यालङ्कारः अवसितः अस्ति ।

सूत्रधारः — आर्ये! सकलकलागुणालङ्कार भूयिष्ठा खल्वियं सभा ।

नटी — नूनमेव एषा सभा कलाभिज्ञैः परिपूर्णा ।

सूत्रधारः — तस्मात् अद्य गीर्वाणान्ध्र भाषाप्रवीणेन सम्बमूर्ति शर्मणः सूनुना परीक्षित् शर्मणा ग्रथितवस्तुना स्वप्नानिरुद्धम् इत्यनेन नाटकेन उपस्थातव्यमस्माभिः । तथा पात्रग्रहणे आधीयतां मतिः ।

नटी — आर्यस्य मधुरा प्रयोगतया न किमपि परिहीनं भविष्यति ।

सूत्रधारः — आर्ये गीयतां किंचित् ।

नटी -- कं विषयमुद्दिश्य गातव्यम् ।

सूत्रधारः — संगीत साहित्य प्रभाविमं वसन्तमुद्दिश्य गीयताम् ।

नटी -- अनेन संबंधेन किमत्र प्रयोजनम् ।

सूत्रधारः--आधुनिक दिवसेषु सुशिक्षितानामपि संगीतसाहित्य संबन्ध मुद्दिश्य सम्यक् ज्ञातं न भवति ।

नटी -- तत्कथम् ।

सूत्रधारः -- गायकः साहित्यं न जानाति । साहित्यज्ञः संगीतं न जानाति । यदि तौ गायकौ भवतः, तदा तयोः गानें रसाविर्भावः सम्यक् न भवति ।

नटी — तस्मात् किं कर्तव्यमिति भवतां मनीषा ।

सूत्रधारः -- गायन समये रसाविष्करणार्थं साहित्यं सम्यक् ज्ञात्वा सुस्वरेण संगीतेन गीते विद्यमान भावः गायकेन प्रकटी कर्तव्यः । तदानीं आनन्दस्य परमावधिः भविष्यती । शृणु ।

विशदार्थं प्रभावेन । साहित्यं ज्ञानदायकम् ।
नादब्रह्म वशेनैतत् । संगीत मोक्षदायकम् ।।

ततः गायन समये गायकस्य संगीत साहित्ययोः समानीदृष्टिः भवितव्या । तदानीं साहित्यज्ञान मिश्रित संगीतमार्गेण गायकः श्रोतारः अपि मुक्तिं प्राप्स्यन्ति इति भारतीयानां समयः ।

नटी -- आर्य ! आधुनिकाः गायकाः तथा न कुर्वन्ति किं !

सूत्रधार :-- नहि । ते पदस्य विच्छेदः कुत्र कर्तव्यः । कुत्र दीर्घः कर्तव्यः, कुत्र ह्रस्वः कर्तव्यः इति ज्ञानेन विना केवलं ताले निबद्ध चित्तवृत्तयः गायन्ति । ततः भवती वसन्तमुद्दिश्य वसन्त रागेण गायतु ।

नटी :-- आर्य ! काचन शङ्का विद्यते ।

सूत्रधार :-- का शङ्का पृच्छतु ।

नटी — आर्य ! गीर्वाणप्रपञ्चे विराजमान नाटक संचयं विसृज्य किमर्थं नूतन नाटक व्यमोहः ।

सूत्रधारः — आर्ये शृणु ।

शब्दार्थं संग्राणित रम्यभावैः । कृतं श्रियं नाटक चक्रमेतत् ।
नवं पुराणं खलु कल्पनेयं । तात्कालिका सर्वमिदं पुराणम् ॥

अपिच ।

शृङ्गारपूर्णं मधुशब्दरम्यं । संगीत चित्रावली मञ्जुकाव्यम् ।
श्रिया परिष्वङ्गवदीहया तत् । स्वर्गीय सौख्यं प्रददाति लोके ॥

नटी — अधुना अधीत तत्वास्मि ।

सूत्रधारः — अधुना परिषदः श्रुति प्रसादन निमित्तं गायनमुपक्रम्यताम् ।

नटी — श्रूयतां

तन्त्री स्वरोपमित षट्पद नादपुञ्जैः ।
गायन् विमोहयति कोकिल कण्ठनादैः ।
कौसुम्भराग परिचर्चित चित्रिताङ्ग ।
चैत्रः श्रियं स्वकवितां मधुमास काले ॥

सूत्रधारः — आर्ये साधुगीतं । अहो पश्य सर्वतः परिषदियं बद्ध चित्तवृत्तिः आलिखितमिवाभाति तव वसन्त गीत रागेण ।

नटी — आर्य ! शृङ्गार रसपूर्णं स्वप्नानिरुद्धं नाम अपूर्व नाटकं वयं प्रकटयितुं उद्युक्तास्मः, यतः शृङ्गारस्य वसन्ततौ आनुकूल्यत्वात् ।

सूत्रधारः — आर्ये ! अन्यत्र दत्तावधानोऽस्मि पश्य ।

उषा चित्र सुवर्णाख्याः । बाणकुम्भाण्ड कन्यकाः ।
आलपन्त्यः श्रियं भावैः । प्रविशन्ति यथा श्रियम् ॥

ततः गच्छावः एहि । (इति तया सार्धं गच्छति)

(शोणित पुर्यां राजप्रासादः। ततः प्रविशन्ति हसन्त्यः उषा चित्रलेखा सुवर्णाख्याः)

चित्रलेखा — सखि उषे एहि उपविश अस्मिन् पीठे। अहं ते केश प्रसादनं करिष्ये।

उषा — (उषा पीठे उपविशति)

चित्रलेखा — (कङ्कतिकया उषायाः केश प्रसादनं करोति, ततः वेणीं रचयति)

उषा — स्वसौन्दर्यं हस्तदर्पणे पश्यन्ती शृन्ङ्गार चेष्टादिकं कुर्वन्ती आस्ते)

सुवर्णरेखा — हञ्जे चित्रलेखे राजोद्यानं अद्य बहुधा पुष्पैः चित्रितं गन्धिलंच आस्ते। अहं पर्याप्त पुष्पस्तवकान् विलूय उषामण्डनार्थं आनीतास्मि। अधुनाहं मालां विरचेयम्। (इति उषायाः पार्श्वे उपविश्य मालां रचयति)

चित्रलेखा — उषे अयमधुना मधुमासः खलु।

उषा — हां अयं मधुमासः।

चित्रलेखा — अस्मिन् मधुमासे सर्वा प्रकृतिः नवनवोन्मेष शालिनी भूत्वा यौवतस्य चित्ताह्लादकारिणी भवति।

उषा — हां सत्यमेव भवति।

चित्रलेखा — प्रायशः शर्वर्यः अतिसुखदाः परम रमणीयाः भवन्ति किं सत्य मेव खलु। (इति सुवर्णरेखां पश्यन्ती हसति)

उषा — चित्रलेखे मदपेक्ष्या त्वं अनुभव शालिनी असि। वयसि ज्येष्टासि। त्वदीय जीवने अनेकाः वसन्ताः व्यतीताः। किं मत्तः सर्गं ज्ञातुमिच्छसि।

सुवर्णरेखा — (हसन्ती) सखि उषे त्वं मदपेक्ष्या ज्येष्टाऽसि मां कथय तत् सर्गं। किं तत् सत्यं यद्दुदीरितं चित्रलेखया? उत सा त्वां परिहासयति?

उषा — सख्यौ वयं सर्वाः किंचिन्न्यूनाधिक वर्षैः समवयस्काः। अस्माकं सर्वासां सर्गं अनुभवैकवेद्यं भवति। तरतम भावपूर्णाः वयं सर्वाः। अनुभवैकवेद्यं कथं वक्तुं शक्यते।

सुवर्णरेखा — वाक्चातुर्गं यदिस्यात् अनुभवैक वेद्यं स्वप्नदृष्टमपि वक्तुं शक्यते।

उषा — सखि, जगति अनुभवैक वेद्यानि वक्तुं दुष्कराणि भवन्ति, किन्तु अनुभोक्तुं सुकराणि भवन्ति।

चित्रलेखा — सखि ! उषे त्वं एषु दिवसेषु किञ्चित् नाशिकानर्तित कोपेन प्रत्युत्तरं ददासि किमत्र कारणं भवति।

उषा — नाहं कदापि कुपिता भवामि। युवां मां कुपितमनस्कां कुरुतः।

चित्रलेखा — उषे त्वं कतिपय दिवसेभ्यः अन्यमनस्का भवसि। त्वदीयः सर्वं व्यवहारः अस्मदृशानां शङ्कास्पदः भवति।

सुवर्णरेखा — सखि एतैः कुसुमैः सुन्दरमाला मया ग्रथिता। इति चित्रलेखायै ददाति)

चित्रलेखा — (तां मालां गृहीत्वा आघ्राय तां हेलया उषायाः वेण्यां निक्षिपति, उषायाः भुजौ गृहीत्वा तां वामतः दक्षिणतः भ्रामयित्वा, तदीयं सौन्दर्यं पश्यन्ती) सखि ! सर्वा मधुमास लक्ष्मीः त्वयि मूर्तीभूतेव संदृश्यते। अहं किं कथयेयं ते सौन्दर्यमुद्दिश्य।

सुवर्णरेखा — नूनं त्वया कथितं सत्यं। परंतु अहं एवं कथयेयं इयं उषा मधुमासलक्ष्मी इति।

उषा — युवां किं कथयतः नाहं जाने। भवत्योः संभाषणं मे दुर्बोधा भवति। भवत्योः वाक्प्रसारसराणिः काप्यन्या भाति।

चित्रलेखा — सखि ! त्वं सर्वं जानासि। अधुना त्वं अवगत तत्त्वाऽसि किन्तु बहिः दुर्बोधा भवति इति कथयसि। भवती अवहित्थां जानाति।

सुवर्णरेखा — एषा उषादेवतेव प्रत्यहं दृष्टापि नवीन शोभामावहन्ती अलौकिकानन्दं प्रजनयति।

चित्रलेखा — तस्मादेवास्याः पिता बाणः अस्यै उषासुन्दरीति नामकरण मकरोत्।

उषा — त्वं न जानासि कस्मात् मे पिता तन्नामकरणं अकरोत्।

चित्रलेखा — त्वं कथय कस्मात्।

उषा — अहं कल्ये ब्राह्मी मुहूर्ते उषोदये संजाताऽस्मि तस्मात् मे नामकरणं तथा कृतवान् पिता।

चित्रलेखा — सखि! सुवर्णरेखे यदा यदाऽहमेनां पश्यामि तदातदा ममैता-दृशी भावना संजायते।

सुवर्णरेखा — काते भावना कथय।

चित्रलेखा — शृणु।

उषा सखी विश्वसृजः प्रवृत्तेः। प्रतीक रूपा लसते धरण्याम्।
कोवाऽनुभोक्ता प्रियरूपमस्याः। धन्योऽस्ति नित्यं खलु कामराज्ये॥

सुवर्णरेखा — सखि चित्रलेखे भवत्या साधु समुद्गीरितम्। ममापि तदा तदा एवं प्रति भाति, सत्यं उषा गगनमण्डलात् भूतलमवतीर्णा उषा सुन्दरी इति। एषा स्वीय सौन्दर्यालङ्कारैः कामस्य पञ्चबाणान् तिरस्कृत्य षष्टः शरः इव प्रतिभाति। यतः

अशोकपुष्पैः नवमालिकासुमैः। अलङ्कृता पङ्कज शोभिताननाः।
नीलोत्पलाक्षी नवपल्लवाधरा। हिनस्ति नूनं कुसुमायुधं सा॥

उषा — (कोपेन लज्जया च एकस्मिन् कोणे अवनत मुखी भूत्वा हस्तनखान् उल्लिखन्ती आस्ते)

चित्रलेखा — सुवर्णरेखे पश्य। एषा किलिकिञ्चितवती दूरं गत्वा तिष्ठति। तस्याः व्यावर्तनादिकं सौन्दर्यपूर्णं भासते पृष्ठभागेऽपि। विलोकय।

रोलम्बमाला निभ रम्यवेणी। चक्रक्रिया कम्र नितम्ब भारा।
स्रस्तांस रम्या भुजवल्लरीभ्यां। कस्य प्रिया नैव भवत्यहो सा॥

सुवर्णरेखा — तस्मादहं वक्ष्ये जन्मतः सौन्दर्यं संक्रमितं भवति। शृणु।

सौन्दर्यं कविता गानं। संक्रामन्तिच जन्मतः।
संस्कार भावनाभ्यासैः। पूर्णत्वं यान्ति भूतले॥

चित्रलेखा — (उषायाः समीपं गत्वा) उषे किमर्थं त्वं रुष्टासि कथय मे। (इति तां सान्त्वयति)

उषा — युवां मां लज्जानम्रमुखीं कुर्वन्त्यौ आस्ताम्।

चित्रलेखा — उषे अत्र न कोप्यन्यः उत काप्यन्या वा विद्यते। वयं सर्वाः सख्यः। किंचित्कालं परिहास पूर्वकः कालः यापनीयः इति ममाभिप्रायः। अहं यत् कथयामि तत् असंगतं न भवति। अहं सर्वदा वर्तमानस्थितिं कथयामि। एहि उषे (इति तां स्वनिकटं गृहीत्वा) सुवर्णरेखे पश्य। एषा उषासुन्दरी युवतीनां उन्माद कारयित्री भवति किमुत पुरुषाणां विषये शृणु।

स्त्रैणं प्रयाति खलु वीक्ष्य तदीय हेलां।
माद्यन्मनोभव विलास विकार भावम्।
किं किं वदेयमहमत्र विचित्र लोकं।
कामावृताखिल मदोद्धत राजलोकम्॥

सुवर्णरेखा — सखि! राजा बाणस्तु नितान्तं दुर्वार दोर्गर्व समञ्चितः दुहितृ सौख्यं न विचारयति।

चित्रलेखा — यदि एवमेव पराधीन मनस्कः बाणः व्यवहरिष्यति तर्हि दुहितृ जीवने वक्रः पन्था भविष्यत्यवश्यम्।

सुवर्णरेखा — संस्कारबलेन वक्रः पन्था न भवति।

चित्रलेखा — सखि बहव्यः राजकन्यकाः वक्रमार्गे विचरन्त्यः अन्ततः दुःख-सागरे निमज्जिताः अभवन्।

सुवर्णरेखा — तथा न भूयात् कस्याः अपि जीवनम्। सखि बहव्यः कथाः संश्रूयन्ते सुखान्ते परिणताः।

चित्रलेखा — सखि! कास्ताः कथाः श्रावय।

उषा — सख्यौ किमर्थं मां टीकात्मिकां कुर्वाते।

सुवर्णरेखा — सखि आवां त्वामुद्दिश्य न किमपि कथयावः।

चित्रलेखा — उषे! आवयोः भाषणं मा शृणु। किञ्चित्कालं पराङ्मुखी भव।

सुवर्णरेखा — चित्रलेखे ! नगराज पुत्री उमा शंङ्करं तपसा विचिक्रिये।

चित्रलेखा — तयोः दाम्पत्यं जगतः आदर्शं बभूव। तथा यदि स्यात् जीवनं घृते पतित माषापूप शकलमेव भवति।

सुवर्णरेखा — अपिचान्या रुक्मिणी कृष्णेन सार्धं पलायन मन्त्रं पपाठ।

चित्रलेखा — सः पलायनमन्त्रः योग्यः सर्वथा अभिनन्दितः सर्वैः।

सुवर्णरेखा — एवं बहव्यः कथाः संश्रूयन्ते। यदा पितरौ दुहितृवर्गकल्याण मुद्दिश्य न चिन्तयतः तदा उमारुक्मिणीवत् दुहितृणां विवाहः भविष्यति।

चित्रलेखा — यदि तथा भवेत्। सः विवाहः काम्यः भवति।

सुवर्णरेखा — किन्तु व्यथापरिणामकारकः मा भूयात्।

चित्रलेखा — सर्वोऽपि जीवनं सुखान्तं कामयते। तद्भिन्नं कदापि कोऽपि न कामयते।

सुवर्णरेखा — सखि ! निम्नगाः सर्वदा पतिं उदन्वन्तं प्रयान्ति लोके अयं निसर्गस्वभावः।

उषा — सख्यौ युवां नद्यः इव निम्न स्थानं कामयेते किं ?

चित्रलेखा — उषे ! आवां लोके वृत्त वर्तिष्यमाणानां कथानां विषये संलापं कुर्वः। त्वं विहर भावप्रपञ्चे।

उषा — (कुपित चालनं करोति)

चित्रलेखा — (तस्याः संमुखं गत्वा किञ्चित् नाट्यं कुर्वन्ती। उषाहस्तौ गृहीत्वा कल्याण रागे गायन्ती आस्ते।

गीतम्

कुण्यत्येषा। वनिता चोषा।
मंजुलहासा। शोभितवासा॥ ध्रु.

पङ्कज वदना। कुडमल रदना।
चन्चल नयना। मन्मथ शयना॥ १

(तां विसृज्य नाट्यं कुर्वन्ती आस्ते)

सुवर्णरेखा — (उषां धृत्वा)

(आनंदभैरवी रागे)

कुप्यत्येषा । वनिताचोषा ।
मंजुलहासा । शोभितवासा ।। ध्रु.

वक्रित केशा । मदनावेशा ।
सज्जित वेशा । पल्लविताशा ।। १

चित्रलेखा — (उषां गृहीत्वा)

(मोहन रागे)

कुप्यतेषा । वनिताचोषा ।
मंजुलहासा । शोभितवासा ।। ध्रु.

पृथुल नितम्बा । राका बिम्बा ।
चलने शम्पा । गन्धिल चम्पा ।। १

(इति तां त्यजति)

उषा — सख्यौ किं मां भावज भावनायां विहारिष्यमाणामिव जानीयाते (इति रुष्टा जिगमिषति)

सख्यौ — (तां धारयतः ।)

[ततः प्रविशति वेत्रवती]

वेत्रवती — अयि उषानन्दिनि । राजा बाणः भवतीः सर्वाः समाह्वयति । (इति नमस्कृत्य कथयति)

उषा — सख्यौ अहं गच्छामि ।

सख्यौ — सखि उषे आवामपि त्वां अनुसरावः । (इति सर्वे गच्छन्ति)

(यवनिका पतति)

* * *

द्वितीयं दृश्यम्

(शयनमन्दिरे उषाचित्रलेखासुवर्णरेखाः स्वपन्ति)

उषा — (हा हा शब्दं कुर्वन्ती शनैः शनैः उत्तर काये उपविश्य) कोऽसि प्रिय। (इति बाहू उद्यम्य विरौति)

(तस्याः शब्दं श्रुत्वा चित्रलेखा सुवर्णलेखा च प्रजागर्य उषां पश्यतः। चित्रलेखा उत्थाय उषा समीपं गत्वा तां धृत्वा)

चित्रलेखा — सखि ! उषे किमभूत् किमर्थं विरौषि ?

उषा — प्रिय क्वासि प्रयच्छ मे प्रतिवचनम्। (इति नभसि गाढालिङ्गनं करोति]

सुवर्णरेखा — [तस्याः समीपं गत्वा] सखि उषे किमर्थमेवं निर्लज्जया प्रवर्तसे।

उषा — [ते विलोक्य सव्रीडं अधोमुखी आस्ते]

चित्रलेखा — [उषायाः पार्श्वे उपविश्य] सखि उषे किमर्थमेवं उच्चैराक्रोशसि।

उषा — सखि न किमपि विद्यते।

चित्रलेखा — तथा मावद। किमपि गोप्यं न विद्यते ते मत्सकाशे। कथय किं वृत्तम्।

उषा — नाहं वक्तुं समर्थास्मि।

सुवर्णरेखा — किमर्थमेवं हाहाकारं कृतवती।

उषा — महानानन्दः अनुभूतः मया।

चित्रलेखा — कोऽयं आनन्दः।

उषा — अनिर्वचनीयः आनन्दः।

चित्रलेखा — सखि त्वं एतावत्पर्यन्तं असूर्यं पश्या असि। किं अनुभूतं भवत्या सविस्तरं कथय।

उषा — सखि स्वप्नः दृष्टः।

चित्रलेखा — जानाम्यहं अयं स्वप्नः इति। कीदृशः स्वप्नः इति मे प्रश्नः।

सुवर्णरेखा — उषे किमयं दुस्वप्नः।

उषा — न हि दुस्वप्नः। — ११

चित्रलेखा — तर्हि कथं इयमवस्था तव भवति।

उषा — सखि! स्वप्ने दृष्टः कश्चित् दिव्यमानुषविग्रहः।

चित्रलेखा — [सुवर्णरेखां विलोक्य हसन्ती] किमयं दिव्यमानुषविग्रहः दृष्टपूर्वः।

उषा — न मया दृष्ट पूर्वः।

सुवर्णरेखा — किं श्रुतपूर्वः।

उषा — नहि।

सुवर्णरेखा — किं चित्रमेतत्।

उषा — इदं विचित्रमेतत्।

चित्रलेखा — यदि विचित्रं स्यात् अहं प्रत्यक्षं करिष्यामि।

उषा — मया दृष्टं चित्रं, कथं त्वं प्रत्यक्षं करिष्यसि।

चित्रलेखा — करिष्याम्यहम्।

उषा — न शक्यं भवति ते।

चित्रलेखा — जगति अशक्यं न किमपि विद्यते।

उषा — तर्हि शृणु। सः स्वप्नसुन्दरः।

चित्रलेखा — हां सत्यं स्वप्नसुन्दरः?

उषा — सः अनिर्वचनीयः।

सुवर्णरेखा — यथा दृष्टं वर्णय।

उषा — श्यामाकृतिः।

सुवर्णरेखा — अपिच कथं।

उषा — कमल लोचनः।

चित्रलेखा — अपिच।

उषा — पीतवासाः।

सुवर्णरेखा — ततस्ततः।

उषा — बृहद्बाहुः।

चित्रलेखा — अपिच कीदृशः।

उषा — योषितां हृदयन्डगमः।

चित्रलेखा — सः कस्मिन् कर्माणि रतः।

उषा — [लज्जिता भवति]

चित्रलेखा — सखि। आवां तव सख्यौ। आवयोः समक्षं लज्जा कुतस्ते।

सुवर्णरेखा — निर्भीका सविस्तरं अल्पाक्षरैः कथय।

उषा — सखि। नाहं वक्तुं शक्तास्मि।

सुवर्णरेखा — प्रयतस्व।

उषा — अहं संक्षिप्तेन कथयामि।

अधरं मे निपीड्यासौ। बद्धवा मां बाहुपञ्जरे।
यथेष्टं विहरन् कामे। तोषयमास सर्वथा॥

चित्रलेखा — [सुवर्णरेखां पश्यन्ती, भ्रूविक्षेपं कुर्वन्ती साभिप्रायं] कथम्?

उषा — गाढमालिङ्ग्य। [इति चित्रलेखां आलिङ्गति]

सुवर्णरेखा — तं महान्तं आपादमस्तकं यथा दृष्टं वर्णयित्वा चित्रलेखां कथय। सासर्गं सुकरं करिष्यति।

चित्रलेखा — शतथाऽहं ते उपकरिष्यामि।

उषा — कथं त्वं करिष्यासि।

उषा — कथं त्वं करिष्यसि।

चित्रलेखा — यस्ते मनोहर्ता तं वर्णय।

उषा — नाहं जाने सः कथं ते उपयोगः भवति।

सुवर्णरेखा — तस्याः नाम चित्रलेखा। त्वं जानासि। सा अश्रुतं अदृष्टं केवलं श्रुत्वा चित्रलेखनं करिष्यति। साकुशाग्र धिषणाशालिनी।

उषा — हला मे प्रियसखी चित्रलेखा भविष्यति। (इत्यालिङ्गति ताम्)

चित्रलेखा — सखि उषे! त्वं निर्लज्जया यथा दृष्टं तं दिव्यमानुषविग्रहं वर्णय।

उषा — चित्रलेखे शृणु।

कर्णान्त विस्फारित लोचनोऽयम्। पीनोन्नतोरस्थल कम्बु कण्ठः।
नीलोत्पलश्याम तनुप्रकाशः। संभोगकाले रतिसुन्दरोऽभूत्॥

सुवर्णरेखा — सखि चित्रलेखे। सिद्धचारण पन्नगान् देवगन्धर्व दैत्य विद्याधरान् यक्षान्, मनुजान्, रामकृष्णौ, कन्तजयन्तौ, प्रद्युम्नं च विलिख। उषे त्वं विना चिन्तां स्वपस्व। आवां त्वत्कृते यत्कर्तव्यं तत् सर्वं विधाय पुनरागच्छावः। (इति निर्गतवत्यौ, उषा सुप्ता भवति)

(यवनिका पतति)

* * *

तृतीयं दृश्यम्

(ततः प्रविशतः चित्रलेखा चित्रसंवाहिनी सुस्मिता च)

चित्रलेखा — हञ्जे चित्रवाहिनि सुस्मिते!

सुस्मिता — कथय तत्र भवती।

चित्रलेखा — अद्य चित्रगृहे सप्तवर्णपूरितं चित्र कलशावलिं विविध कूर्चिकाः तूलिकाः नैकचित्र फलकानि समाहृत्य संसिद्धं कुरु चित्रलेखनार्थं।

सुस्मिता — मैत्रिणि। अद्य भवती अतीव संतुष्ट हृदया दृश्यसे। किमत्र कारणम्।

चित्रलेखा — हञ्जे सुस्मिते। मे सखी उषा स्वप्ने कमपि दिव्यमानुषविग्रहं दृष्ट्वा तस्मिन् अनुरक्ता अस्ति। सः कः। कीदृशः। न कोऽपि जानाति। उषायाः वर्णनानुसारं चित्रं मनसि निधाय तस्य प्रतिकृतिः कर्त्तव्या। तस्मात् मे हृदयं आनन्देन दोलायितं भवति।

सुस्मिता — अहो बहुकालानन्तरं आनन्दमयी वार्ता श्रुता।

चित्रलेखा — इयं वार्ता अस्माकं परमानन्ददायिनी भवति।

सुस्मिता — अयं तवारम्भः सदृशोदयाय भविष्यति।

चित्रलेखा — एतावत्पर्यन्तं ममारम्भः फलितार्थः अभूत्।

सुस्मिता — देवि। बाणः दुहितरि न कदापि वात्सल्यं दर्शयति। कात्र हेतुः।

चित्रलेखा — अयं सर्वदा भुजकण्डूत्यपनयनार्थं युयुत्सति। सर्वदा नर्तने वाद्ये, युद्धकरणे आसक्तः। एकैकस्यास्ति एकैकव्यामोहः संसारे। सर्वस्यापि स्वीयोन्मत्तता स्वीयानन्दाय भवति।

सुस्मिता — कन्या विवाहयोग्या जाता इत्येतन्मात्रमपि तस्य न विदितं भवति किं?

चित्रलेखा — अन्येषां व्यवहारेषु न रोचते मे हस्तक्षेपः। राजानं प्रति त्व किमपि माभण। तथा भणणं अस्माकं योग्यं न भवति। पश्यतोहरः वार्ताहारः भविष्यति। पितरौ दुहितृ विषये न श्रद्धावन्तः जातौ तदस्माकं किमर्थं।

सुस्मिता — साधु भणितं भवत्या। वयं कर्मचराः न तु मन्त्रिणः।

चित्रलेखा — भवती सत्वरं सर्वं व्यवस्थां कुरु।

सुस्मिता — देवि भवती अत्रैव उपविशतु। अहं सर्ववर्णं पात्राणि अत्रैवानयिष्यामि। (इति सर्वं वस्तुचयं अपेक्षितं यत्, तत् सर्वं आनीय तत्र निक्षिप्य गच्छति)

चित्रलेखा — (तूलिकां गृहीत्वा सप्तवर्णं पूरित कलशेषु निक्षिप्य यथोचितं चित्राणि करोति)

(ततः प्रविशति सुवर्णरेखा)

सुवर्णरेखा — हञ्जे चित्रलेखे, कियत्पर्यन्तं चित्रलेखनं समाप्तं दर्शय मे ।

चित्रलेखा — (एकैकं सुवर्णरेखायै दर्शयति)

सुवर्णरेखा — (आश्चर्येण) अहो कियत् सुन्दरं कृतं चित्रलेखनम् । एषु चित्रेषु को नाम भविष्यति । प्रिय सख्यः उषायाः स्वप्नसुन्दरः वरः ।

चित्रलेखा — वयं न किमपि निर्णीतुं शक्ताः ।

सुवर्णरेखा — कथं भवत्या विचित्रवर्ण चित्राणि लिखितानि । सत्यं ते कला जन्मतः संक्रामिता ।

चित्रलेखा — मम बाल्ये मे पिता मदीय मानसिक प्रवृत्तिं विलोक्य मम चित्रलेखा इति नामकरणं कृतवान् ।

सुवर्णरेखा — त्वयि सर्वमेतत् योग्यं युक्तं च भवति । लोके मूर्खाः किंचित् अभ्यस्य तस्य कला जन्मतः संक्रामिता इति कथयन् आत्मानं महांपुरुषं कर्तुं प्रयतते । इयं परिपाटिः लोके दृश्यते ।

चित्रलेखा — उषायाः कथनमनुसृत्य चित्रमेतत् चित्रितं । किमयं जन्मतः संक्रामित संस्कारः न भवति ।

सुवर्णरेखा — बाल्ये केवलं जन्मान्तर वासनाः छायारूपेण व्यक्तिमत्वं प्रदर्शयन्ति । ताः वासनाः अभ्यासक्रमेण परिपूर्णाः भवन्ति । त्वयि इयमवस्था प्रत्यक्षं भवति ।

चित्रलेखा — भवत्या सत्यमुदीरितं । तथैव अत्र उषासुन्दरी विषयेऽपि पूर्वजन्मकृत वासनाः तां अनुधावन्ति, यतः एषा न कदापि अन्यं कमपि पुरुषं ददर्श अन्तःपुर वासिनी भूत्वा । तया स्वप्ने कोऽपि महानुभावः दृष्टः । तथ्यमयं पूर्वजन्मनि समधिगत संस्कार भावना विशेषः एव ।

सुवर्णरेखा — केचन पूर्वसंस्कार विशेषः इति न जानन्ति, किन्तु यत्

किमपि वृत्तं इति मन्वते। केचन अवितर्कित पूर्वाऽपरविषयाः आकाशवाणी भूत्वा प्रतिगृहं गत्वा अप्रस्तुत प्रशंसां कुर्वन्ति जगति।

चित्रलेखा — ते मूर्खाः इति मन्ये यतः।

असंस्कारवतां लोके। कथं संस्कारभावना।
जायते, तथ्यमेवास्ति। पुनर्जन्म धरातले॥

असूर्यं पश्याचैषा कथं दिव्यपुरुषं अपस्यत् स्वप्ने। विचार्यमाणे सर्वमाश्चर्यं भवति।

सुवर्णरेखा — भवत्या उषायाः स्वप्नानुगुण्यं चित्रनिर्माणं कृतमिति मे मतिः।

चित्रलेखा — यथा तया कथितं तद्वदेव प्रतिकृतिः विलिखिता।

सुवर्णरेखा — तथा यदि स्यात् तस्याः कामनाः परिपूर्णा भविष्यति। अधुना अहं उषायाः सकाशं गत्वा तस्याः प्रकृतिः कथं विद्यते इति विचारयेयं। भवती चित्रवाहिन्या सुस्मितया चित्रैः साकं उषासदनं समागच्छ। (इति गच्छति)

चित्रलेखा — (सर्वं चित्राणि एकत्र एकैकोपरि एकं निक्षिप्य हस्तप्रक्षाळनं कर्तुं अन्तः प्रविशति)

सुस्मिता — देवि चित्रलेखे, इति आह्वयन्ती प्रविशति सुस्मिता, गच्छति च चित्र फलकानां समीपं)

चित्रलेखा — (प्रविश्य) हञ्जे सुस्मिते। त्वं समये प्रत्यागतासि। (इति वस्त्रखण्डेन हस्तौ मार्जयन्ती) त्वं अधुना सर्वं चित्रं चयं व्यवास्थतं बध्वा निक्षिप। अधुना सर्वाणि चित्राफलकानि नेयानि उषा सदनं। एहि आवां गच्छावः [इति निष्क्रान्तौ]

[यवनिका पतति]

* * *

चतुर्थं दृश्यम्

(उषा सुवर्णरेखे संलपन्त्यौ स्तः)

सुवर्णरेखा — कथं विद्यते ते मानसिक बाधा।

उषा — तथैव विद्यते यथापूर्वं। नोपशमिता बाधा। पदे पदे तदेव स्वप्न-चित्रं समक्षं भवति।

सुवर्णरेखा — चित्रलेखा सुन्दर चित्राणि विलिखितवती आसीत्। अहं सर्वाणि चित्राणि अपस्यम्। ते अतीव सुन्दराणि मनोहराणि। त्वं तानि द्रक्ष्यसि।

(ततः प्रविशति सुस्मिता चित्रफलकैः)

सुस्मिता — अयि देवि सुवर्णरेखे चित्रलेखा चित्राणि विलिख्य मां आदिदेश अत्र फलकानि स्थापयितुं। अपिच सा अनुपदमेव अत्रागमिष्यति।

सुवर्णरेखा — हां सुष्टुकृतं भवत्या तत्र निक्षिप्य गम्यताम्।

सुस्मिता — तथैव। (इति निक्षिप्य गच्छति)

(ततः प्रविशति चित्रलेखा)

चित्रलेखा — सखी उषे ! कथं विद्यते ते मानसिक प्रवृत्तिः।

उषा — सखि ! मानसिक व्याधेः नास्त्यौषधं लोके।

चित्रलेखा — अस्त्यौषधं अहं दास्यामि ते।

सुवर्णरेखा — सत्यं चित्रलेखा मानसिक व्याधि तज्ञा, चिकित्सका च मास्तु ते चिन्ता।

चित्रलेखा — उषे। अहं तव व्याधि उपशमनार्थं अनेक औषध प्रक्रियाः विधाय त्वत्सकाश मानीतास्मि पश्य। (इति चित्रबन्धनं विसृज्य एकैक चित्रं तस्यै दर्शयितुं प्रयतते) पश्यैतत् चित्रं यदि ते मनोनुरूपं उत नहि। (इति एकं चित्रं दर्शयति)

उषा — (दृष्ट्वा) एतन्नहि। (इति हस्तेन निराकरोति तत् चित्रं)

चित्रलेखा — (सैक चित्राणि दर्शयति)

उषा — एतानि सर्वाणि अननुकूलानि मे बाधा निवारणाय। (इति असंतुष्टिं प्रदर्शयति)

चित्रलेखा — सखि इमौ पश्य। (इति रामकृष्णौ दर्शयति)

उषा — (तौ दृष्ट्वा) एतौ पूज्यपादौ।

चित्रलेखा — एवं पश्य। (इति प्रद्युम्नं दर्शयति)

उषा — [दृष्ट्वा लज्जा भवति]

चित्रलेखा — उषे किमर्थमेवं लज्जिता भवसि। एवं पश्य। [इति अनिरुद्धं दर्शयति]

उषा — [ह्रिया अवाङ्मुखी भवति कथयति]

सोसावत्मनि संलग्नः। मधुराधर दंशकः।
त्यक्त्वा मां वृजिनारण्ये। गतः स्वप्ने महीपतिः।

[चित्रलेखा सुवर्णरेखा च परस्परं विलोकय साभिप्रायं हसतः]

चित्रलेखा — सखि उषे! अहं अनुपदमेव द्वारकां गत्वा अनिरुद्धं योगे नात्रानयेयम्। भवती मा विचारयतु। त्वयासार्धं सुवर्णरेखा अत्रैवस्थास्यति।

उषा — सखि! त्वं मे प्रियसखी मनश्चित्रलेखा भवसि खलु।

चित्रलेखा — आवां चित्रसुवर्णे तव सख्यौ। [इति तां प्रसान्त्वयित्वा गच्छति]

[यवनिका पतति]

* * *

पंचमं दृश्यम्

[द्वारका नगरी तत्र सौधे अनिरुद्धः नन्दसारणसाम्बैः साकं द्यूतं खेलन् आस्ते।]

अनिरुद्धः — [अक्षान् कुस्यति] ओ षट्। एकं द्वे त्रीणि चत्वारि पञ्च षट्। [इति अक्षं चालयति]

सारणः — अरे साम्ब ! पश्य अहं पञ्च दर्शयेयं। [इति अक्षान् कुस्यति] अहह साम्ब एकं द्वे त्रीणि चत्वारि पञ्च। [इति अक्षं चालयति]

नन्दः — [अक्षान् हस्ते चालयित्वा कुस्यति] यत् भणितं तत् जातं। [इति एकं द्वे इति अक्षं चालयति)

साम्बः — पश्य अहं चत्वारि दर्शयेयम्। (इति अक्षान् कुस्यति) एकं द्वे त्रीणि चत्वारि इति उक्त्वा। अक्षं चालयति)

अनिरुद्धः — (अक्षान् गृहीत्वा वेगेन हस्ते चालयति)

(ततः प्रविशति दौवारिकः)

दौवारिकः — (प्रविश्य) अयि देव ! चित्रलेखा नाग कन्यका तत्र भवतः दिदृक्षया द्वारि तिष्ठति।

अनिरुद्धः — अनुपदं प्रवेशय ताम्।

दौवारिकः — यथाज्ञापयति देवः। (इति प्रणम्य गच्छति)

अनिरुद्धः — अरे नंदसारणिसाम्बाः गच्छ्य यूयं सर्वे। (सर्वे गच्छति)

(ततः प्रविशति चित्रलेखा)

चित्रलेखा — अयि अनिरुद्ध देव ! शत प्रणामाः (इति नमस्करोति)

अनिरुद्ध — हो नमस्काराः। एहि सुन्दरि। कासित्वं।

चित्रलेखा — अहं चित्रलेखा। बाणस्य मन्त्रिणः कुम्भाण्डस्य पुत्री।

अनिरुद्धः — किमर्थमागतासि।

चित्रलेखा — कार्यमेकं साधयितुं समागतास्मि।

अनिरुद्धः — उपविशतु तत्र भवती।

चित्रलेखा — (उपविशति)

अनिरुद्धः — किं नत् करणीयं विद्यते निवेदय। अहं ते कार्यं साधयिष्यामि।

चित्रलेखा — अहं अतीव तुष्टास्मि।

अनिरुद्धः — चित्रलेखे त्वां दृष्ट्वा मे मनः आनन्द पारवश्यतां प्राप्नोति। कारणं नाहं जाने।

एकाकिनी त्वं खलु यौवनेऽसि। मत्तः प्रियं किं तव कार्यमस्ति।
वदस्व नूनं प्रियमाचरेयं। निर्भीक भावेन विशाललोचने।

चित्रलेखा — अयि भोः न ते युक्तं मां संबोधितुं विशाललोचने इति।

अनिरुद्धः — कोऽयं अत्र दोषः।

चित्रलेखा — अदृष्टपूर्वां मां परिचितः इव कथं एवं सम्बोधयसि।

अनिरुद्धः — सौन्दर्योपासकानां जगति सौन्दर्यवत्यः हृदयग्राहिकाः भवन्ति तत्र दोषो न कार्यः।

चित्रलेखा — भ्रमया भ्रमरो मा भवतु।

अनिरुद्धः — भवती भ्रमरी भूत्वा अत्रागतासि।

चित्रलेखा — भवान् अत्यन्त सरसः अस्ति। शृणु।

यत्र ते हृदयं लग्नं। कामिनी यत्र चुम्बिता।
तत्रैव यानं योग्यं ते। सा ते हृदय सुन्दरी॥

अनिरुद्धः — चित्रलेखे। किं त्वं कथां कल्पयसि ते कविता सौन्दर्येण।

चित्रलेखा — अलं आश्चर्याभिनयेन।

अनिरुद्धः — भामिनि किमर्थमेवं कथयसि।

कुत्राऽहं कामिनी कुत्र । चुम्बनं तु विशेषतः ।
किमेवं सर्वतो भ्रान्ति । प्रकल्पयसि सुन्दरि ॥

मम सकाशे असत्यस्य स्थानं नहि ।

चित्रलेखा — प्रभो अनिरुद्ध ! मयि कृत्थो मा भव ।

पुरुषाः निर्भयं कृत्वा । कृत्याऽकृत्यमनारतं ।
अज्ञाता इव शान्त्या ते । प्रवदन्तिच नीतयः ॥

अनिरुद्धः — सुन्दरि चित्रलेखे । भवती भावोद्वेवेगेन किंवा किंवा प्रजल्पन्ती मां विमोहयसि ।

चित्रलेखा — भवतः कृत्यं समालोच्य व्यथाविला भवामि ।

अनिरुद्धः — किमपराद्धं मया ।

चित्रलेखा — कथयामि शृणु ।

उषा नाम सखी स्वप्ने । चुम्बिता भवता भृशं ।
साचासील्लग्न चित्ता च । त्वयि भूप विचारय ॥

अनिरुद्धः — (आश्चर्येण) मया उषानाम कन्या स्वप्ने चुम्बिता । इदं आश्चर्याणां परमायतनम् । (इति उच्चैः हसति)

चित्रलेखा — देव ! सत्यं ब्रवीमि । अत्र हसितस्य कारणं न विद्यते । अयं आलोचनात्मकांशः भवति ।

अनिरुद्धः — चित्रलेखे । विचारणीया सरणिरियम् । अयं सन्निवेशः परमानन्दस्यात्युत्तम समावेशः भवति ।

सा धन्या सुन्दरी लोके । या स्वप्ने चुम्बिता प्रियं ।
अनाज्ञातेन भूपेन । तदेतत्परमं सुखम् ॥

चित्रलेखा — कथनीयं बहु विद्यते शृणोतु भवान् ।

अनिरुद्धः — कथनीयं यत् विद्यते ते तत् आसान्तं कथय।

चित्रलेखा — सा निद्रायाः उत्थाय कोऽसि कासि, क्व गतोऽसि इति निर्लज्जया अरोदीत्। भवानेव मम सख्याः तादृशावस्था कारकः। तस्मात् त्वयाऽपराद्धं मम सख्यैः। अपराध परिहारार्थं समेतु भोः इति मदीया विज्ञाप्तिरियम्।

अनिरुद्धः — चित्रलेखे ! सा मया अदृष्ट पूर्वा। कथमहमागमिष्यामि।

चित्रलेखा — देव ! सा त्वां स्वप्ने दृष्टा। तस्याः सखी अहं त्वां पश्यामि भवानपि तां अधुना द्रक्ष्यति।

अनिरुद्धः — उषायाः स्वप्नसुन्दरोऽहं इति भवती कथं जानाति।

चित्रलेखा — भोः शृणु।

उषा त्वां वर्णयामास। त्वदीयं रूपसम्पदं।
तदुक्तिमनुसृत्यैव। चित्रं ते लिखितं मया॥

अनिरुद्धः — चित्रलेखे। मे हृदयं सत्यं रसनिस्तुलं भवति। इयं घटना परमानन्ददायिनी भवति। एतावत्पर्यन्तं ईदृशी घटना मया न श्रुता। विचार्यमाणे इयं बहु रसनिर्भरा भवति।

कविता वनितां चैव। स्वातन्त्र्येण विनिसृते।
रसाधिक्यं प्रकुर्वाते। काव्यं हृदयमेवच॥

चित्रलेखा — अनिरुद्ध ! त्वमेव उषा पतिः एहि मया सार्धं। अपिच युवयोः समागमः स्वप्न संजातः परमपवित्रप्रायः। प्रभो शोणित पुरं निर्भयमहं मम योग विद्यया त्वां नेष्यामि तव प्रियायाः सकाशम्।

अनिरुद्धः — चित्रलेखे ! शृणु।

यदि कन्या विनाऽयासं। वशं याति सलक्षणा।
यथेच्छमनु भोकतव्या। सत्युं रसिक लक्षणम्॥

चित्रलेखा — अयमेव आदर्शपूर्ण दाम्पत्यभावः।

अनिरुद्धः — अयि सुन्दरि। आगच्छेयम् मार्गमादिशतु भवती।

चित्रलेखा — मार्गमादिशाम्यहं। प्रथमतः भवता किं कर्तव्यं तत् भवान् शृणोतु।

अनिरुद्धः — कथयतु भवती।

चित्रलेखा — प्रभो अहं गृहस्यान्तर्भागं गत्वा तस्यै उषायै कथयेयं यत् वृत्तं तदुदन्तजातं सर्वमपि, भवान् बहिः तत्रैव स्थित्वा, यदा उषा एकाकी भूत्वा, विरहवेदनां असहन्ती त्वां निन्दंती रोदितुं प्रारभते, तदा यथासंदर्भं प्रविशतु।

अनिरुद्धः — शाधि मां चित्रलेखे।

चित्रलेखा — मे यत्नः फलोन्मुखः भवति। धन्योस्म्यहं। भवान् मामनुसरतु। (इति द्वावपि गच्छतः)

(यवनिका पतति)

* * *

षष्ठं दृश्यम्

(उषा एकान्ते उपविश्य अनिरुद्धस्य चित्रफलकं गृहीत्वा गायन्ती आस्ते)

(भीमपलास रागे)

आयाता मधुर मधु यामिनी। मुग्ध वधूजन जीवनदायिनी।
मलयानिल चन्चल गामिनी। मधुमय जीवित वसन्त भामिनी॥ १

चिरयति मे जीवन वसन्त दाता। अभिनव यौवन मद संभारिता।
रसमय प्रियतम पदसंगीता। वल्लभ प्रतिकृति दर्शन रमिता॥ २

निन्दति स्वान्तं रन्जित सन्ध्यारागं। शतथा मन्जुल गन्धिल कुसुम परागं।
मधुरं गायति प्रियतम मोहन रागं। प्रथयति लोके प्रेम लतानुरागम्॥ ३

पराभृत विरुतं कुरुते हृदयं। पतिविरहित जनमनुरागमयं।
कर्षति चापं मुन्चति शर निचयं। अबलाजन हृदयमदय मदनोऽयम्॥ ४

(गीतान्ते प्रविशति चित्रलेखा)

उषा — चित्रलेखां विलोक्य सन्तोषेण) सखि चित्रलेखे त्वमागतोऽसि? सखि किं सः दृष्टः।

चित्रलेखा — (उषायाः हस्तौ गृहीत्वा सानन्दं) सखि उषे सः दृष्टः।

उषा — सखि सः किमवदत्।

चित्रलेखा — न किञ्चिदप्यकथयत्।

उषा — न किमप्यकथयत्।

चित्रलेखा — सः उदन्तमेतत् श्रुत्वा कृत्थो बभूव।

उषा — किमर्थं कृत्थः।

चित्रलेखा — भवती तस्मै अर्धाधर पानमेव दत्तवतीति।

उषा — सः कथं जानाति अर्धाधर पानं दत्तं मया इति।

चित्रलेखा — सोऽपि स्वप्ने त्वामश्यत्। (इति हसति)

उषा — त्वं असत्यं वदसि।

चित्रलेखा — नहि। मया परिहासपूर्वकं जल्पितं।

उषा — भवतु नाम। अर्धाधरपान दान विषये न मे दोषः विद्यते। अहं न किमपि जानामि इतः परं यत् सः मां दोर्भ्यां गाढमालिङ्ग्य बहुवारं अधरं निपीड्य चुचुम्ब इति।

चित्रलेखा — त्वदीय शरीरे लावण्यमय सम्पत् बाहुबन्धने राशीकृत्य अचुचूरदिति मन्ये।

उषा — मम शरीर सम्पदासार्थं मानसमपि चोरयामास।

चित्रलेखा — (विहस्य) एतत् सर्वं नोक्तं भवत्या सविस्तरं ।

उषा — तस्मै त्वया न विपुली कृतोऽयं वृत्तान्तः ?

चित्रलेखा — एतत् सर्वं अहं न जानामि । भवत्या नोक्तं सविस्तरम् ?

उषा — तर्हि त्वं किमवोचः ।

चित्रलेखा — मे सखी न केवलं स्वप्नसुन्दरी परन्तु सा सुरसुन्दरी तव हृदय सुन्दरी । भवता सा प्रत्यक्षी कर्तव्या इति ममाभिप्रायः इत्येवमुक्तं मया ।

उषा — (सकुतूहलं) सः कीदृशः सखी ।

चित्रलेखा — त्वया कथित वर्णनानुसारं विद्यते सः ।

उषा — अपिच ।

चित्रलेखा — उषे ! अतीव सुन्दरोऽयम् ।

उषा — (सकुतूहलं) ततस्ततः ।

चित्रलेखा — व्यूढोरस्कः ।

उषा — ततस्ततः ।

चित्रलेखा — बलवान् ।

उषा — हां ततस्ततः ।

चित्रलेखा — महाभुजाः । श्यामः । सः मया सार्धं किमपि किमपि भाषमाणः तस्थौ । कथं कालः व्यरंसीत् आवां न ज्ञातवन्तौ ।

उषा — सखि त्वं मदर्थं अतीव मृदिताऽसि ।

चित्रलेखा — परार्थे मर्दनं सुखतमं भवति । तस्य रूपं मनसः अपाकर्तुं अशक्यं भवति, यतः शृणु ।

मधुर मधुर भाषी शब्दतत्वार्थ धीमान् ।
मधुर गुण समेतो मन्मथो नैवचान्यः ।
जलधर समकायः पूर्ण रासिक्य मूर्तिः ।
सुहसित वदनेन्दुः सौम्यभावोऽनिरुद्धः ।।

उषा — (सानन्दम्) हे सखि त्वं मदर्थं बहु कष्टं भजसे।

चित्रलेखा — नास्ति मे कश्चिदपि क्लेशः किन्तु तव कष्टं मे असह्य वेदनं भवति।

उषा — त्वं मम सखी खलु तस्मात् एवं वदसि।

चित्रलेखा — सखि त्वं अधुना वासक सज्जिका भूत्वा शयनमन्दिरं केलीगृहं आत्मानं च मुहुर्मुहुः मण्डयन्ती कालं निरीक्षस्व। सः आगमिष्यति तेन सार्धं तव समागमः भविष्यति। मा चिन्तां कुरु सः सकालं त्वां समेष्यति। शुभयामिनी भवतु ते। अहं गच्छामि। इति गच्छति)

(ततः प्रविशति सुवर्णरेखा)

सुवर्णरेखा — सखि उषे!

विचित्र पुष्पाणि मनोहराणि। सुगंध माल्यानि च लेपनानि।
एलाश्च ताम्बूल लवङ्ग पूगाः। समाहृताः पश्य नताङ्गि तुभ्यम्॥

सखि उषे। चित्रलेखा मां जगाद यत् अद्यैव ते हृदयाधि देवः अनिरुद्धः समागमिष्यति इति। तस्मात् भवती यथोचितं हावभाव विलास हासलालित्यैः तं आत्मायत्तं करोतु। सुखं भूयात्। शुभ रात्रिः। (इति यच्छति)

उषा — (एकान्ते शयने उपविश्य कामे विचरन्ती जोगिया रागे गायति)

गीतम्

एहि प्रिय। पाहि प्रिय।
स्मर संगर कामी। वनिताऽवनगामी॥ ध्रु.

मधुराधर पाई। गाढाऽलिङ्गन दायी।
निरतं संगमलग्नां। निभृतं कामे मग्नां॥ २

मामलिङ्गय तोषय मदनं। गाढं चुम्बतु सरोज वदनं।
मम पृथुल नितम्ब भरेण। तारय कामं संतोषेण॥ ३

प्रिय। अहं वासक सज्जिकाऽभवम्। अहं प्रति क्षणं त्वदागमनं निरीक्षन्ती केलीगृहं तथा आत्मानं च अलङ्कुर्वन्ती भवन्तुमानेतुं सखीं प्रैषयम्। सखी भवतः सन्देश मानीय प्रतिनिवृत्ता किन्तु भवान् न समागतवान्। अहं विभावानुभावैः मथितान्त रङ्गिणी भवामि। न ते हृदयं यथा मम भवति तथा? प्रभो भवान् स्वप्ने दृष्टोऽस्ति। अहं प्रत्यक्षं त्वां दिदृक्षामि। सत्वरं गाढं मां ते बाहुबन्धनडोलायां प्रसान्त्वय।

रात्रिं दिवं मे हृदयं त्वदीयं। रूपं च चेष्टां सततं व्यनक्ति।
सेहे न बाधां कुसुमायुधस्य। किमर्थमेवं प्रविलंबसे प्रिय॥

अपिच।

अङ्गनासु सदाऽनङ्गः। निर्दयः क्रूर सायकः।
रत्वा त्वया प्रियं चाहं। तर्पयिष्यामि मन्मथम्॥

प्रिय! आलस्ये अमृतमपि विषं भविष्यति। (इति शयनमन्दिरे शयने मदनरेखेव तनुलतां निक्षिप्य विचारयन्ती आस्ते)

अनिरुद्धः — (एकस्मात् कोणात् प्रविश्य तां पश्यन्) (आत्मगतम्) युव-तीनां विलासाः कृशावस्थासु शरन्नद्यः इव रमणीयाः चित्ताकर्षकाः भवन्ति। अत्रैव स्थित्वा अहं निरीक्षये। (इति तत्रैव पश्यन् तिष्ठति)

उषा — (शरीरोत्सारणं जृम्भणं च कृत्वा) अहो निरीक्षणमेतत् हृदयविदा-रकं भवति। कुसुमायुधः क्रूरः भवति। प्रभो

गच्छाम्यहं काल कृतान्त गेहं। पृच्छाम्यहं त्वां तव पादपीठम्।
जीवामि नाहं भवता विना च। प्राणेश तुभ्यं शतथा नमांसि॥

(इति शयने इतस्ततः लुटति)

अनिरुद्धः — (प्रविश्य)

आगतोऽस्मि प्रिये मास्तु । चिन्ता सौख्य विनाशिनी ।
इतः परं सदाऽनन्दे । तारयिष्यामि मा शुचः ।।

(इति तस्याः समीपं गत्वा) प्रिये ।

अन्योन्यालम्बनेनैव । जीवितं सरसं सदा ।
आधाराधेय रूपेण । सर्वं चलति मानिनि ।।

(इति तां आलिङ्गितुं गच्छति)

(यवनिका पतति)

* * *

पण्डित : ओगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्.ए.

जन्म : १० ऑगस्ट १९३०

तेलुगु-संस्कृत भाषाद्वय क्षेत्रे प्रथितयशाः कविः नाटककारश्च ।

प्रकाशितानि संस्कृत काव्यानि

१) ललित गीता लहरी (गेय गीत संग्रहः)
२) यशोधरा महाकाव्यम् (अखिल भारतीय कालिदास पुरस्कारेण सन्मानितम्)
३) सावित्री (नाटकम्)
४) अक्षय गीत रामायणम् (सप्तपदी)
५) कच-देवयानीयम् (नाटकम्)
६) श्रावणम् (नाटकम्)
७) पारीक्षितम् (नाटकम्)
८) नर्तनशाला (नाटकम्)
९) वज्रं वज्रेण भिद्यते (नाटकम्)
१०) प्रबोधनम् (नाटकम्)
११) गुरुदक्षिणा (नाटकम्)
१२) उत्तर-गोग्रहणम् (नाटकम्)
१३) स्वप्नानिरुद्धम् (नाटकम्)

प्रकाशनोन्मुखं साहित्यम्

१) प्रतापराणायनम् (महाकाव्यम्)
२) ते हि नो दिवसा गताः (आत्मचरितम्)
३) सौन्दर्य मीमांसा
४) विश्वनाथ कविता (तेलुगु)
5) Pen-Flowers (English Poetry)

भाषाधिकारी (तेलुगु) भाषासंचालनालयः
विभागीय-कार्यालयः न्यू सेण्ट्रल बिल्डिङग (द्वितीय-भूमिका)
पुण्यपत्तनम् महाराष्ट्र-भारत ४११ ००१.